

JULITA ZAWADZKA*

LEGITYMACJA BIERNA W PROCESIE
ZE SKARGI PAULIAŃSKIEJ
(UWAGI NA MARGINESIE UCHWAŁY SĄDU NAJWYŻSZEGO
Z DNIA 24 LUTEGO 2011 R., III CZP 132/10)¹

I. WSTĘP

Zagadnienie legitymacji biernej w procesie pauliańskim było już wielokrotnie przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego², lecz mimo to trudno uznać ten temat za wyczerpany. W uzasadnieniu uchwały przywołanej w tytule niniejszego artykułu, stanowiącej odpowiedź na jedno z trzech pytań prawnych Sądu Okręgowego w Toruniu, Sąd Najwyższy powtórzył pogląd, który wyraził już w kilku wcześniejszych orzeczeniach³, a przyjmujący, że dopuszczalne jest stosowanie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu do stosunków między wierzycielem a osobą trzecią, która uzyskała od dłużnika korzyść majątkową, jeśli osoba ta wyzbyła się już uzyskanej korzyści. Jednak nie to zagadnienie ma być głównym przedmiotem niniejszego artykułu, dlatego w tym zakresie wystarczające będzie poprzestanie na stwierdzeniu, że z powyższym stanowiskiem Sądu Najwyższego nie sposób się zgodzić i trafnie jest ono krytykowane w doktry-

* Autorka jest doktorem nauk prawnych Uniwersytetu Jagiellońskiego, adwokatem w Krakowie.

¹ OSN 2011, nr 11, poz. 112.

² Zob. w szczególności orzeczenia powołane w uzasadnieniu przywołanej w tytule uchwały z dnia 24 lutego 2011 r.

³ Wyrok SN z dnia 13 maja 1974 r., III CRN 88/74, OSPiKA 1975, z. 6, poz. 138; wyrok SN z dnia 27 lutego 2004 r., V CK 272/03, OSNC 2005, nr 3, poz. 50; wyrok SN z dnia 17 czerwca 2004 r., V CK 619/03, LEX nr 391839; wyrok SN z dnia 30 września 2004 r., IV CK 30/04, LexPolonica nr 1630149; wyrok SN z dnia 3 lutego 2005 r., II CK 412/04, LexPolonica nr 373732; wyrok SN z dnia 27 stycznia 2006 r., III CSK 120/05, LexPolonica nr 1629849; uchwała SN z dnia 13 maja 2008 r., III CZP 55/08, Biuletyn Sądu Najwyższego 2008, nr 6, poz. 9.

nie⁴, która słusznie podkreśla, iż brak jest jakichkolwiek podstaw prawnych do dochodzenia przez wierzyciela od osoby trzeciej, która wyzbyła się korzyści uzyskanej od dłużnika, zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia, a wierzyciel powinien domagać się od owej osoby trzeciej odszkodowania na podstawie przepisów o odpowiedzialności deliktowej.

Uchwała SN z dnia 24 lutego 2011 r. zasługuje jednak na uwagę z innego powodu. Przedstawione pytania prawne dawały mianowicie Sądowi Najwyższemu doskonałą okazję do wypowiedzenia się w stosunkowo rzadko poruszanych kwestiach, takich jak wykładnia art. 531 § 2 w zw. z art. 531 § 1 k.c. oraz stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu ze skargi pauliańskiej. Okazji tej Sąd Najwyższy jednak nie wykorzystał, a jak się wydaje, te właśnie zagadnienia przysporzyły najwięcej problemów sądom orzekającym w sprawie, którą sąd analizował. Niniejszy artykuł poświęcony zostanie więc właśnie kwestii legitymacji biernej w procesie pauliańskim oraz dopuszczalności (i ewentualnych konsekwencji) stosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu zainicjowanym skargą pauliańską.

Na wstępie warto jednak przybliżyć w ogólnym zarysie okoliczności sprawy, którą analizował Sąd Najwyższy. Sąd Okręgowy, będący autorem pytań przedstawionych Sądowi Najwyższemu, rozpoznawał apelację od wyroku sądu pierwszej instancji oddalającego powództwo wierzyciela przeciwko osobie trzeciej, której dłużnik sprzedał udział we współwłasności nieruchomości. Po wniesieniu pozwu, ale jeszcze przed jego doręczeniem pozwaną osobie trzeciej, osoba ta zbyła nabyty od dłużnika udział we współwłasności nieruchomości pozostającym w dobrej wierze małżonkom — „osobom czwartym”. Przy rozpoznawaniu apelacji Sądowi Okręgowemu nasunęły się wątpliwości co do legitymacji biernej osoby trzeciej, które ujął w trzy pytania:

1. Czy pozwana osoba trzecia jest nadal legitymowana biernie w procesie wytoczonym przez wierzyciela, jeśli po wniesieniu pozwu, a przed jego doręczeniem pozwanemu, zbyła rzecz lub prawo będące przedmiotem czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z osobą trzecią w warunkach określonych w art. 527 k.c.?

⁴ Przeciwno temu pogładowi opowiedzieli się m.in. M. Pyziak-Szafnicka: *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995, s. 183 i n.; M. Pyziak-Szafnicka (w.): *System prawa prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009, s. 1276–1277; H. Bednarz: *Glosa do uchwały SN z 12 czerwca 2008 r., III CZP 55/08*, Palestra 2010, z. 5–6, s. 257 i n.; P. Księżak: *Bezpodstawne wzbogacenie — ochrona wierzyciela. Glosa do wyroku SN z 27 lutego 2004 r., V CK 272/03*, Monitor Prawniczy 2005, nr 14, s. 714 i n.; P. Biezuński: *Glosa do uchwały SN z 12 czerwca 2008 r., III CZP 55/08*, Monitor Prawa Bankowego 2011, nr 1, s. 29 i n.; M. Warciński: *Glosa do uchwały SN z 12 czerwca 2008 r., III CZP 55/08*, OSP 2011, z. 4, s. 287 i n.; P. Machnikowski (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, Warszawa 2011, s. 976. Jego zwolennikami byli natomiast R. Longchamps de Berier, który wypowiadał się jeszcze na gruncie kodeksu zobowiązań (zob. *Zobowiązania*, Lwów 1939, wyd. anastatyczne, Poznań 1999, s. 441–442), oraz A. Ohanowicz: *Glosa do wyroku SN z 13 maja 1974 r., III CRN 88/74*, OSPiKA 1975, z. 6, s. 258 i n.; A. Ohanowicz (w.): *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, Ossolineum 1981, s. 950 i n.

2. Czy istnienie legitymacji biernej po stronie osoby trzeciej w okolicznościach rozpoznawanej sprawy jest zależne od tego, czy wierzyciel może wystąpić ze skargą pauliańską przeciwko „osobie czwartej” na podstawie art. 531 § 2 k.c.?
3. Czy wierzyciel musi uzyskać wyrok uznający czynność prawną dłużnika z osobą trzecią za bezskuteczną w stosunku do niego, by następnie mógł wystąpić przeciwko osobie trzeciej o zapłatę sumy, którą wierzyciel uzyskałby w toku egzekucji „prowadzonej z majątku dłużnika, którego wyzbył się z po-krzywdzeniem wierzyciela”?

W uzasadnieniu omawianej uchwały Sąd Najwyższy stwierdził, że dla oceny, czy w okolicznościach faktycznych rozpoznawanej sprawy pozwanej osobie trzeciej przysługuje nadal legitymacja bierna w procesie pauliańskim, nie ma znaczenia to, iż rozporządzenie korzyścią majątkową na rzecz „osoby czwartej” nastąpiło przed doręczeniem pozwu, i że w związku z tym art. 192 pkt 3 k.p.c. nie może znaleźć zastosowania. Zgodnie z tym artykułem zbycie rzeczy lub prawa, objętych sporem, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy, jeśli nastąpiło po doręczeniu pozwu. Jako że w analizowanym stanie faktycznym rozporządzenie korzyścią majątkową nastąpiło przed doręczeniem pozwu, przepis ten z pewnością nie mógł znaleźć zastosowania w sprawie. Opierając się na brzmieniu tego przepisu, komentatorzy przyjmują, że „zbycie rzeczy lub prawa objętych sporem przed doręczeniem pozwu pozwanemu pociąga za sobą brak legitymacji procesowej jednej ze stron postępowania (zbywcy). Pozbawione tego skutku jest zbycie dokonane w toku procesu, a więc od momentu doręczenia pozwu pozwanemu aż do zakończenia postępowania, tj. zarówno w postępowaniu przed sądem I, jak i II instancji, a także w postępowaniu kasacyjnym”⁵. Inni zaś autorzy z „ogólnych założeń procesowych w odniesieniu do legitymacji procesowej” wywodzą, że „zbycie rzeczy lub prawa dochodzonych w pozwie przez stronę procesową przed jego doręczeniem uzasadnia zgłoszenie zarzutu braku czynnej lub biernej legitymacji procesowej”⁶. Gdyby zatem art. 192 pkt 3 k.p.c. należało stosować także do procesu pauliańskiego, zbycie przez osobę trzecią korzyści majątkowej przed doręczeniem jej pozwu powinno skutkować oddaleniem powództwa z uwagi na brak legitymacji biernej po stronie pozwanej osoby trzeciej.

⁵ M. Jędrzejewska, K. Weitz (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, t. 1, pod red. T. Ercińskiego, Warszawa 2009, s. 581. Zob. też M. Romańska: *Zbycie rzeczy lub prawa objętych sporem (art. 192 pkt 3 k.p.c.) w orzecznictwie sądowym (w:) Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Ercińskiego*, t. I, pod red. J. Gudowskiego i K. Weitz, Warszawa 2011, s. 521, przyp. 8.

⁶ J. Sobkowski: *Następstwo prawne pod tytułem szczególnym*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1966, z. 4, s. 36. Podobnie W. Broniewicz: *Następstwo procesowe w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1971, s. 80, a także R. Czarniecki: *Rozszerzona prawomocność materialna na tle art. 205 pkt 3 k.p.c. i art. 541 k.p.c.*, Nowe Prawo 1964, nr 10, s. 992, który wypowiedział się jeszcze pod rządami kodeksu postępowania cywilnego — powstałego z połączenia rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. (Dz.U. Nr 83, poz. 651) i z dnia 27 października 1932 r. (Dz.U. Nr 93, poz. 803), ogłoszonych jako tekst jednolity w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 1950 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 394). Kodeks ten został uchylony przez art. III ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 297).

Wobec tego Sąd Okręgowy mógł dojść do wniosku, że pozwana osoba trzecia utraciła legitymację bierną z momentem zbycia „osobie czwartej”, jeszcze przed doręczeniem pozwu, przedmiotu, który wyszedł z majątku dłużnika, mógł bowiem wyjść z założenia, że zbycie tego przedmiotu pozostawałoby bez wpływu na dalszy tok postępowania tylko wtedy, gdyby nastąpiło to już po doręczeniu pozwu osobie trzeciej. W związku z tym sąd ten mógł także powziąć wątpliwość, czy art. 531 § 2 k.c., który przyznaje legitymację bierną w procesie ze skargi pauliańskiej „osobie czwartej”, nie powinien być odczytywany właśnie jako przepis pozbawiający tej legitymacji osobę trzecią. Jak należy przypuszczać, stąd właśnie przedstawione Sądowi Najwyższemu pytania, czy rzeczywiście zbycie przez osobę trzecią, jeszcze przed doręczeniem jej pozwu, przedmiotu, który uzyskała od dłużnika, powoduje utratę przez tę osobę legitymacji biernej i skutkuje tym, że podmiotem legitymowanym biernie staje się tylko „osoba czwarta” (pytanie 1), a dalej — czy sytuacja przedstawia się tak samo w przypadkach, w których wierzyciel może wystąpić ze skargą pauliańską przeciwko „osobie czwartej”, i w przypadkach, w których nie są spełnione przesłanki określone w art. 531 § 2 k.c., a zatem powództwo przeciwko „osobie czwartej” nie ma szans powodzenia (pytanie 2)⁷. Sąd Okręgowy nie zmierzał zatem do uzyskania odpowiedzi na pytanie, jakie przepisy powinny stanowić podstawę prawną odpowiedzialności osoby trzeciej, lecz przede wszystkim do uzyskania wskazówek co do wykładni art. 531 § 1 w zw. z art. 531 § 2 k.c., w szczególności zaś odpowiedzi na pytania o wzajemną relację tych przepisów oraz stosunek ostatniego z nich do art. 192 pkt 3 k.p.c.

II. ZAKRES ZASTOSOWANIA ART. 192 PKT 3 K.P.C.

Odpowiadając na pierwsze z powyższych pytań, Sąd Najwyższy słusznie przyjął w tezie omawianej uchwały, że „w sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela, osoba trzecia, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową, zachowuje legitymację bierną także wtedy, gdy przed doręczeniem pozwu rozporządziła uzyskaną korzyścią na rzecz innej osoby”, i również trafnie stwierdził, iż art. 192 pkt 3 k.p.c. nie może znaleźć tutaj zastosowania. Sąd Najwyższy uzasadnił jednak to zapatrywanie stwierdzeniem, że „do stosunku między wierzycielem a osobą trzecią mają zastosowanie przepisy art. 405 i nast. k.c.”, co jego zdaniem „przesądza o istnieniu legitymacji biernej osoby trzeciej także po rozporządzeniu przez nią uzyskaną korzyścią na rzecz innej osoby”. Stanowisko to już na wstępie niniejszego artykułu zostało odrzucone jako pozbawione podstaw, jednak warto poświęcić nieco uwagi stwier-

⁷ Natomiast ostatnie z przedstawionych pytań dotyczyło w istocie tego, jakie znaczenie ma dla wierzyciela wyrok, który zapasć miał w sprawie rozpoznawanej przez Sąd Okręgowy. Dlatego odpowiedź na nie była bez znaczenia dla rozpoznania apelacji.

dzeniu Sądu Najwyższego, że brak zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. w procesie pauliańskim wynika stąd, iż kwestia legitymacji biernej w tym procesie należy do sfery prawa materialnego i to właśnie uprawnienia i obowiązki z zakresu prawa materialnego powinny decydować o legitymacji procesowej pozwanego bądź jej braku. Wyjaśnienie takie nie do końca bowiem przekonuje. Mimo że legitymacja procesowa wynika z przepisów prawa materialnego, to jednak art. 192 pkt 3 k.p.c. wprowadza w tym zakresie pewną modyfikację i jest niekiedy uznawany za przepis zawierający właśnie normę prawa materialnego⁸. Dlatego uzasadnienie podane przez Sąd Najwyższy z pewnością nie może zostać uznane za wystarczające dla przyjęcia stanowiska o braku zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. do procesu pauliańskiego. Uprzednio należy wyjaśnić, do jakich postępowań znajduje zastosowanie ten przepis.

Artykuł 192 pkt 3 k.p.c. reguluje zagadnienie skutków zbycia w toku postępowania rzeczy lub praw „objętych sporem”. Nabywca pozostaje podmiotem legitymowanym do dalszego występowania w procesie w charakterze strony, mimo że adresatem normy prawnej przytoczonej w roszczeniu procesowym staje się nabywca rzeczy lub prawa⁹. Jeśli nabywca nie wstąpi do toczącego się postępowania na miejsce zbywcy, zbywca występuje w procesie w dalszym ciągu w imieniu własnym, lecz na rzecz nabywcy będącego stroną stosunku materialnoprawnego, o który toczy się spór¹⁰, a zapadły w sprawie wyrok będzie miał skutek wobec nabywcy¹¹. Ani w toku tego procesu, ani po jego zakończeniu nie może zostać wszczęte inne postępowanie o to samo roszczenie na tej samej podstawie faktycznej między nabywcą rzeczy lub prawa a podmiotem, który jest przeciwnikiem procesowym zbywcy w pierwszym procesie, bowiem pozew mający inicjować takie postępowanie podlegałby odrzuceniu na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. (*res iudicata* albo stan litispendencji)¹².

Przyjmuje się, że art. 192 pkt 3 k.p.c. znajduje zastosowanie w tych postępowaniach, w których możliwe jest nabycie, po zawiśnięciu sporu, takiego stanowiska prawnego w odniesieniu do rzeczy lub praw objętych sporem, na którego podstawie

⁸ Tak m.in. J. Sobkowski: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 37. Na temat charakteru prawnego norm wyprowadzanych z art. 192 pkt 3 k.p.c. zob. A. Skapski: *Charakter prawny art. 192 pkt 3 k.p.c.*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. XXV–XXVI, s. 267 i n.; M. Romańska: *Zbycie...*, *op. cit.*, s. 520.

⁹ W. Broniewicz: *Podstawienie procesowe*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego* (dalej: ZNUŁ) 1963, z. 31, s. 150; M. Romańska: *Zbycie...*, *op. cit.*, s. 521–523.

¹⁰ J. Sobkowski: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 38; M. Romańska: *Zbycie...*, *op. cit.*, s. 521. Mamy tu więc do czynienia z jednym z przypadków podstawienia procesowego względnego (zob. W. Broniewicz: *Podstawienie...*, *op. cit.*, s. 149–150; W. Broniewicz: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 81–82).

¹¹ Tak, jeszcze pod rządami dawnego kodeksu postępowania cywilnego, SN w uchwale (7) z dnia 5 maja 1951 r., Ł. C. Prez. 689/50, OSN 1952, nr I, poz. 3, a także R. Czarnecki: *Rozszerzona...*, *op. cit.*, s. 991 i n. Stanowisko to zostało uznane za aktualne również po wejściu w życie kodeksu postępowania cywilnego (zob. postanowienie SN z dnia 11 kwietnia 1967 r., I CZ 12/67, LexPolonica nr 322851; wyrok SN z dnia 4 października 2007 r., V CSK 248/07, OSNC–ZD 2008, nr 2, poz. 45; W. Broniewicz: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 81; W. Siedlecki (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, pod red. Z. Resicha, W. Siedleckiego, Warszawa 1975, s. 345; M. Romańska: *Zbycie...*, *op. cit.*, s. 522–523).

¹² Zob. J. Sobkowski: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 39–40; M. Romańska: *Zbycie...*, *op. cit.*, s. 522–523.

nabywca staje się legitymowany w sprawie zamiast powoda lub pozwanego¹³. Innymi słowy, przepis ten dotyczy postępowań, w których legitymacja materialno-prawna jest pochodną pewnego uprawnienia lub obowiązku (stosunku do rzeczy) i przejście tej legitymacji na inny podmiot następuje wraz z przejściem tego uprawnienia lub obowiązku, i tylko z mocy szczególnego przepisu art. 192 pkt 3 k.p.c. zbywca zachowuje legitymację procesową¹⁴. Z takim przejściem uprawnień lub obowiązków mamy do czynienia w przypadku powództw o świadczenie, z tym zastrzeżeniem, że jeśli świadczenie to polega na przeniesieniu własności rzeczy, to art. 192 pkt 3 k.p.c. znajduje zastosowanie tylko w przypadkach, w których przedmiotem świadczenia są rzeczy oznaczone co do tożsamości, ponieważ dłużnik zobowiązany do świadczenia rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku zobowiązany jest do świadczenia rzeczy tego samego rodzaju, a więc zbycie takich rzeczy nie powoduje, że przestaje on być legitymowany w świetle przepisów prawa materialnego¹⁵.

Bardziej problematyczne wydaje się zagadnienie zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. w procesach inicjowanych powództwami o ustalenie¹⁶ oraz o ukształtowanie stosunku prawnego¹⁷. O legitymacji czynnej w procesie o ustalenie istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego decyduje posiadanie interesu prawnego w takim ustaleniu, przy czym interes ten musi istnieć w chwili zamknięcia rozprawy,

¹³ J. Sobkowski: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 40.

¹⁴ Słusznie wskazuje przy tym W. Broniewicz (*Następstwo...*, *op. cit.*, s. 31 i n.), że z punktu widzenia procesu cywilnego chodzi tu w istocie nie o samo przejście praw lub obowiązków w świetle prawa materialnego, lecz o przyjmowane na podstawie twierdzeń pozwu założenie o przejściu praw lub obowiązków objętych sporem, co do których nie musi jednak istnieć pewność, że przeszły one na nabywcę, gdyż ta kwestia zostanie wyjaśniona w orzeczeniu kończącym postępowanie.

¹⁵ Tak też J. Sobkowski: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 37; W. Siedlecki (w): *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 346. Nie sposób się natomiast zgodzić ze stanowiskiem wyrażonym w uchwale SN z dnia 17 czerwca 2010 r. (III CZP 38/10, OSN 2011, nr 1, poz. 3), że nieruchomości, której dotyczyć miała przyrzeczona umowa sprzedaży, jest „rzeczą objętą sporem” w rozumieniu art. 192 pkt 3 k.p.c. w postępowaniu o zobowiązanie drugiej strony umowy przedwstępnej do złożenia oświadczenia woli o zawarciu przyrzeczonej umowy sprzedaży. „Prawem objętym sporem” jest w takim postępowaniu roszczenie o zawarcie umowy przyrzeczonej, zatem to ewentualne przejście na inny podmiot tego roszczenia w toku postępowania powinno pozostawać bez wpływu na dalszy bieg postępowania. Tak też M. Romańska: *Zbycie...*, *op. cit.*, s. 538–541.

¹⁶ Zagadnienie to nie było szerzej analizowane w literaturze i orzecznictwie. J. Sobkowski (*Następstwo...*, *op. cit.*, s. 36) stwierdził lakonicznie, że zbycie przez powoda przedmiotu lub prawa objętych sporem nie spowoduje, iż utraci on interes prawny w powództwie o ustalenie. Za stosowaniem art. 192 pkt 3 k.p.c. do postępowań zainicjowanych powództwem o ustalenie opowiedział się SN w wyroku z dnia 5 lutego 2009 r. (I CSK 332/08, LEX nr 500176), jednak z uzasadnienia wyroku nie wynika, by do zbycia praw doszło po doręczeniu pozwu, a ponadto SN poświęcił temu zagadnieniu jedno zdanie.

¹⁷ Również to zagadnienie nie było jeszcze przedmiotem zainteresowania literatury i orzecznictwa. Odnotować jednak należy stanowisko SN wykluczające możliwość stosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. do postępowań o zniesienie współwłasności, które zmierzają właśnie do ukształtowania stosunku prawnego. Sąd Najwyższy uzasadnia to wyłączenie szczególnym celem postępowania o zniesienie współwłasności i charakterem orzeczenia znoszącego współwłasność (zob. m.in. postanowienie SN z dnia 13 marca 2002 r., III CKN 411/00, LexPolonica nr 390479; postanowienie SN z dnia 24 lutego 2004 r., III CK 205/02, Legalis; postanowienie SN z dnia 20 października 2004 r., IV CK 91/04, OSN 2005, nr 10, poz. 177). Z kolei w wyroku z dnia 4 października 2007 r. (V CSK 248/07, OSNC–ZD 2008, nr 2, poz. 45) SN stwierdził, że zbycie wierzycielności przez wierzyciela w toku procesu pauliańskiego nie prowadzi do utraty przez niego legitymacji procesowej czynnej, gdyż w sprawie znajduje zastosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. (o tej kwestii będzie jeszcze mowa niżej).

by powództwo mogło zostać uwzględnione¹⁸. Wobec tego zbycie przez powoda w toku procesu rzeczy lub praw objętych sporem powinno prowadzić do utraty przez niego legitymacji czynnej, jeśli zbycie rzeczy lub prawa objętych sporem doprowadzi do utraty interesu prawnego w ustaleniu, a więc jego powództwo winno podlegać oddaleniu. Jeśli jednak mimo zbycia rzeczy lub prawa objętych sporem powód nadal ma interes prawny w ustaleniu z uwagi na wciąż istniejący prawny związek powoda z ustalaniem prawem lub stosunkiem prawnym, to zachowa on legitymację czynną, choć wobec zbycia rzeczy lub prawa objętego sporem jego interes prawny w ustaleniu może być inny niż w momencie wytoczenia powództwa¹⁹. Podobnie należałoby oceniać przy powództwie o ustalenie wpływ zbycia przedmiotu sporu przez pozwanego na jego legitymację bierną: jeśli mimo zbycia tego przedmiotu powód wciąż ma interes prawny w uzyskaniu wyroku przeciwko pozwanemu, który właśnie zbył przedmiot objęty sporem, to pozwany nie utraci legitymacji biernej, choćby nawet interes ten miał już inny charakter; w przeciwnym wypadku — powództwo zostanie oddalone z uwagi na brak legitymacji biernej po stronie pozwanego zbywcy przedmiotu objętego sporem. Wobec tego wydaje się, że w przypadku powództw o ustalenie kwestia istnienia lub braku legitymacji czynnej i biernej jest ustalana każdorazowo przez badanie, czy powód ma interes prawny w ustaleniu, w postępowaniu między nim a pozwanym, istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego, gdyż dla istnienia interesu prawnego w ustaleniu nie zawsze jest konieczne, by stosunek prawny lub prawo, będące przedmiotem ustalenia, łączyły strony procesu. Z tych też względów wydaje się, że w przypadku powództw o ustalenie nie ma miejsca na stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. To, czy powód jest podmiotem danego stosunku prawnego, czy nim nie jest, nie ma rozstrzygającego znaczenia dla określenia samej legitymacji procesowej, ponieważ ta w odniesieniu do powództw o ustalenie została oparta na odrębnych zasadach, określonych w art. 189 k.p.c.²⁰

Jeszcze inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku powództw o ukształtowanie stosunku prawnego, do których należy także skarga pauliańska²¹. Dopusz-

¹⁸ B. Czech (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2010, s. 1021–1022.

¹⁹ Stanowisko, zgodnie z którym stosunek prawny podlegający ustaleniu nie musi być stosunkiem łączącym strony procesu, znajduje poparcie w orzecznictwie SN (zob. m.in. uchwałę SN (7) z dnia 8 listopada 1956 r., I CO 20/56, OSNCiK 1957, nr 3, poz. 64 i wyrok SN z dnia 2 lutego 2006 r., II CK 395/05, Legalis), a także w doktrynie (zob. m.in. W. Siedlecki (w:) *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 335; M. Manowska: *Ustalenie stanu prawnego. Dopuszczalność powództwa*, Prawo Spółek 1997, nr 2, s. 31; E. Budna: *Glosa do uchwały SN z 25 stycznia 1995 r.*, III CZP 176/94, OSP 1996, z. 2, poz. 27, s. 66; H. Pietrzkowski: *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2007, s. 266; B. Czech (w:) *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 1015). Dawniej zagadnienie to było jednak sporne w literaturze (zob. zestawienie poglądów przedstawione przez E. Warzochę: *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1982, s. 92 i n.).

²⁰ Zob. E. Warzocha: *Ustalenie...*, *op. cit.*, s. 97–99.

²¹ Na temat innych poglądów uznających skargę pauliańską za powództwo o ustalenie lub o świadczenie — zob. M. Pyziak–Szafrnicka: *Ochrona...*, *op. cit.*, s. 167–172; M. Pyziak–Szafrnicka (w:) *System...*, *op. cit.*, t. 6, s. 1277–1278. Autorka trafnie odrzuca te poglądy i zalicza skargę pauliańską do powództw o ukształtowanie stosunku prawnego, a wyrok zapadły w procesie pauliańskim — do wyroków konstytucyjnych.

czalność wytaczania tych powództw wynika zawsze z konkretnych przepisów prawa materialnego lub procesowego²². Przepisy te wskazują również w każdym przypadku podmioty uprawnione do wytaczania tych powództw, a zatem podmioty czynnie legitymowane²³. Natomiast w odniesieniu do legitymacji bierniej wskazuje się, że z istoty powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego wynika, iż w postępowaniu powinny brać udział w charakterze stron procesowych te osoby, których stosunek prawny ma być ukształtowany przez mający zapaść wyrok²⁴. Należy jednak przyjąć, że zasadą tą można się posilkować tylko w tych przypadkach, w których ustawa wprost nie wskazuje kręgu podmiotów biernie legitymowanych przy danym powództwie o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego, trudno sformułować w odniesieniu do nich jedną zasadę dotyczącą skutków zbycia w toku procesu rzeczy lub prawa „objętego sporem”. Należy jednak zauważyć, że w niektórych przypadkach ustawa określa podmiot czynnie lub biernie legitymowany poprzez wskazanie na jego stosunek do rzeczy lub prawa²⁵. Legitymacja materialnoprawna takiej strony postępowania jest pochodną określonego uprawnienia lub obowiązku (stosunku do rzeczy), a przejście tej legitymacji na inny podmiot następuje wraz z przejściem tego uprawnienia lub obowiązku, co uzasadnia również stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. w przypadkach zbycia w toku procesu tego uprawnienia lub obowiązku. Nie zawsze jednak kwestia legitymacji materialnoprawnej w procesach o ukształtowanie została uregulowana w ten sposób. Niekiedy podmiot legitymowany (czynnie lub biernie) jest oznaczony inaczej, na przykład przez wskazanie, że ma to być strona konkretnej czynności prawnej²⁶, jeśli ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego ma polegać na uznaniu za bezskuteczną określonej czynności prawnej lub na jej unieważnieniu. W takich przypadkach trudno stwierdzić, że legitymacja materialnoprawna jest pochodną pewnego stosunku do rzeczy lub prawa, wobec czego stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. wydaje się wykluczone.

III. ARTYKUŁ 192 PKT 3 K.P.C. A PROCES ZE SKARGI PAULIAŃSKIEJ

Ukształtowanie stosunku prawnego na skutek uwzględnienia skargi pauliańskiej polega na uznaniu za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela czynności prawnej dłużnika, na której podstawie osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową kosztem

²² J. Dobrzański: *Powództwo o ukształtowanie w Kodeksie cywilnym*, ZNUŁ 1972, z. 85, s. 41; W. Siedlecki, Z. Świeboda: *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 149; H. Pietrkowski: *Zarys...*, *op. cit.*, s. 271.

²³ E. Warzocha: *Ustalenie...*, *op. cit.*, s. 95.

²⁴ W. Siedlecki, Z. Świeboda: *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 149.

²⁵ Por. przykładowo w art. 291, 294 i 295 k.c. podmiot czynnie legitymowany został określony jako „właściciel nieruchomości obciążonej”; podobnie w art. 68 ust. 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.).

²⁶ Dotyczy to przykładowo powództw opartych na art. 59 k.c. oraz art. 388 k.c.

dłużnika i z pokrzywdzeniem wierzycieli, a przy tym osoba ta — o ile dana czynność nie była nieodpłatna — wiedziała lub powinna była wiedzieć o tym, że dłużnik, dokonując tej czynności prawnej, działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Bezskuteczność czynności prawnej dłużnika jest orzekana w stosunku między wierzycielem a ową osobą trzecią²⁷. Podmiot czynnie legitymowany w procesie pauliańskim został zatem oznaczony przez wskazanie na jego stosunek do pewnego prawa lub praw, jest nim bowiem „każdy z wierzycieli”, tj. każdy podmiot, któremu przysługuje wierzytelność wobec dłużnika²⁸, przy czym — jak się przyjmuje — chodzi tu o wierzytelność pieniężną²⁹. W świetle tego, co powiedziano wyżej na temat zakresu zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c., należy więc przyjąć, że przepis ten stosuje się w procesie pauliańskim do oceny skutków zbycia przez wierzyciela w toku procesu wierzytelności, dla której wierzyciel domaga się ochrony³⁰.

Inaczej przedstawia się jednak kwestia legitymacji biernej. Artykuł 531 § 1 k.c., regulujący kwestię legitymacji biernej w procesie pauliańskim, czyni biernie legitymowanym podmiot będący beneficjentem czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, a więc podmiot, którym w przeważającej większości przypadków jest osoba trzecia dokonująca z dłużnikiem czynności prawnej podlegającej ubezskuteczeniu w procesie pauliańskim, rzadziej osoba trzecia, „na której rzecz” dłużnik dokonał jednostronnej czynności prawnej, czyli która wskutek jego czynności uzyskała korzyść majątkową³¹. Sam fakt uzyskania korzyści majątkowej w wyniku czynności prawnej dłużnika nie przesądza przy tym jeszcze o zasadności powództwa pauliańskiego, lecz konieczne jest dodatkowo spełnienie w stosunku do tej osoby pozostałych przesłanek określonych w art. 527 i n. k.c., a dotyczących jej szczególnego stanu świadomości (rzeczywistego lub domniemanego) albo nieodpłatności przysporzenia. Trudno więc przyjąć, że legi-

²⁷ Bezskuteczność czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli jest więc orzekana z pominięciem samego dłużnika, co wydaje się zasadnym rozwiązaniem, gdyż orzekanie o bezskuteczności czynności prawnej dłużnika w stosunkach między dłużnikiem a wierzycielem jest zbędne dla osiągnięcia celu, któremu służyć ma uzyskanie orzeczenia w procesie pauliańskim, czyli dla umożliwienia wierzycielowi skierowania egzekucji do korzyści majątkowej uzyskanej przez osobę trzecią (por. art. 532 k.c.).

²⁸ Bądź też przyszły wierzyciel — zob. art. 530 k.c.

²⁹ Zob. m.in. W. Popiołek (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2009, s. 207; A. Janiak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna*, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2010, s. 829; P. Machnikowski (w:) *Kodeks..., op. cit.*, s. 967. Zob. też wyrok SN z dnia 28 listopada 1995 r., I CRN 218/95, LEX nr 24933; wyrok SN z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC–ZD 2008, nr 1, poz. 20.

³⁰ W tym zakresie należy więc zaaprobować stanowisko wyrażone przez SN w przywołanym już wyżej wyroku z dnia 4 października 2007 r., V CSK 248/07, OSNC–ZD 2008, nr 2, poz. 45, w którym SN stwierdził, że zbycie wierzytelności przez wierzyciela w toku procesu pauliańskiego nie prowadzi do utraty przez niego legitymacji procesowej czynnej, gdyż w sprawie znajduje zastosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c.

³¹ Do jednostronnych czynności prawnych dłużnika, na których podstawie osoba trzecia może uzyskać korzyść majątkową, zalicza się w literaturze m.in. zrzeczenie się przez dłużnika ograniczonego prawa rzeczowego lub użytkownika wieczystego (tak m.in. M. Pyziak–Szaflnicka (w:) *System..., op. cit.*, t. 6, s. 1244–1245; B. Burian: *Czynności prawne będące przedmiotem skargi pauliańskiej* (w:) *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, pod red. J. Gołaczyńskiego, P. Machnikowskiego, Warszawa 2010, s. 59; P. Machnikowski (w:) *Kodeks..., op. cit.*, s. 968).

tymacja bierna w procesie pauliańskim jest pochodną pewnego uprawnienia lub obowiązku (stosunku do rzeczy). Wynika ona bowiem z faktu uzyskania korzyści majątkowej w wyniku czynności prawnej dokonanej przez dłużnika (i — najczęściej — z dłużnikiem) w szczególnych ustawowo określonych okolicznościach.

Należy także podkreślić, że przedmiotem procesu pauliańskiego jest ta właśnie czynność prawna dokonana przez dłużnika w specyficznych warunkach opisanych w art. 527 k.c., i to o niej orzeka sąd konstytucyjnym wyrokiem³². Przedmiotem sporu w takim procesie nie jest natomiast sama korzyść majątkowa, której wyzbył się dłużnik na rzecz osoby trzeciej, gdyż to nie o niej orzeka sąd, a tylko o określonej czynności prawnej dłużnika, jeśli dodatkowo poprzez tę czynność określona korzyść wyszła z majątku dłużnika i weszła do majątku osoby trzeciej, która albo uzyskała tę korzyść nieodpłatnie, albo była świadoma zamiaru dłużnika, albo domniemywa się istnienie u niej takiej świadomości. Jedną z przesłanek kwalifikujących tę czynność prawną dłużnika jest uzyskanie przez osobę trzecią korzyści majątkowej w jej wyniku, ale już nie „zatrzymanie” tej korzyści w majątku osoby trzeciej³³. Osoba trzecia, która dokonała czynności prawnej z dłużnikiem (lub — rzadziej — wskutek czynności prawnej dłużnika uzyskała korzyść majątkową), jest w każdym przypadku biernie legitymowana w procesie pauliańskim, niezależnie od tego, czy jeszcze posiada korzyść majątkową uzyskaną kosztem dłużnika, czy też już ją utraciła³⁴.

IV. LEGITYMACJA BIERNA OSOBY TRZECIEJ A LEGITYMACJA BIERNA „OSOBY CZWARTEJ”

Drugie z pytań postawionych przez Sąd Okręgowy³⁵ dotyczyło ciekawego, a rzadko poruszanego zagadnienia relacji art. 531 § 1 do art. 531 § 2 k.c.³⁶ I choć relacja ta może wydawać się oczywista, to jednak wątpliwości Sądu Okręgowego pokazują, że kwestia ta nie jest do końca jasna i może nastroczać trudności w praktyce. Punktem wyjścia dla wyjaśnienia stosunku między wymienionymi przepisami

³² Odmiennie, moim zdaniem nietrafnie, SN w wyroku z dnia 4 października 2007 r., V CSK 248/07, OSNC-ZD 2008, nr 2, poz. 45, w którym SN stwierdził, że „w sprawie o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 § 1 k.c. spór dotyczy prawa podmiotowego kształtującego, chodzi bowiem o wywołanie zmiany w sytuacji prawnej strony pozwanej, umożliwiającej zaspokojenie wierzytelności powoda”. Por. także M. Romańska: *Zbycie...*, *op. cit.*, s. 542.

³³ Należy przyjąć, że również w razie zużycia lub utraty korzyści przez osobę trzecią nie ma przeszkód do uwzględnienia powództwa pauliańskiego wytoczonego przeciwko osobie trzeciej (tak też M. Pyziak-Szafnicka (w:) *System...*, *op. cit.*, t. 6, s. 1281).

³⁴ Słusznie zatem SN w swoich orzeczeniach podkreśla, że legitymacja w procesie ze skargi pauliańskiej nie jest związana z przedmiotem czynności prawnej dokonanej przez dłużnika (zob. m.in. wyrok SN z dnia 30 września 2004 r., IV CK 30/04, LexPolonica nr 1630149). Zob. też E. Gniewek: *Zabezpieczenie...*, *op. cit.*, s. 114.

³⁵ Uzyskanie odpowiedzi na to pytanie w istocie nie było potrzebne Sądowi Okręgowemu do rozpoznania apelacji, dlatego odmowa podjęcia przez SN uchwały w tym zakresie była uzasadniona.

³⁶ Szerzej omawia tę kwestię tylko E. Gniewek: *Dochodzenie roszczenia pauliańskiego — ogólne uwagi o pozwaniu* (w:) *Odpowiedzialność w prawie cywilnym*, pod red. P. Machnikowskiego, Wrocław 2006, s. 49 i n.

musi być przyjęte wyżej założenie, że wyzbycie się przez osobę trzecią korzyści majątkowej nie ma wpływu na jej legitymację bierną w procesie pauliańskim, ponieważ nie zmienia tego, iż ta właśnie osoba trzecia pozostaje stroną czynności prawnej podlegającej ubezskutecznieniu względem wierzyciela będącego powodem, bądź też, wyjątkowo, iż to właśnie ta osoba uzyskała w szczególnych okolicznościach korzyść majątkową wskutek podlegającej ubezskutecznieniu czynności prawnej samego dłużnika. Natomiast w art. 531 § 2 k.c., niezależnie od tego, przyznano legitymację bierną również „osobie czwartej”, na którą osoba trzecia przeniosła korzyść majątkową uzyskaną kosztem dłużnika.

Przyjmuje się, że art. 531 § 2 k.c. reguluje zagadnienie sukcesji singularnej korzyści majątkowej uzyskanej kosztem dłużnika i określa przypadki, w których możliwe jest pozwanie następcy prawnego osoby trzeciej pod tytułem szczególnym³⁷. Dla zastosowania tego przepisu nie ma natomiast znaczenia, kiedy doszło do zbycia korzyści majątkowej „osobie czwartej”, a więc czy nastąpiło to przed wszczęciem postępowania ze skargi pauliańskiej, w jego trakcie, czy też już po jego zakończeniu. Artykuł 192 pkt 3 k.p.c. również reguluje zagadnienie następstwa prawnego pod tytułem szczególnym, a dokładniej rzecz ujmując — wpływu tego następstwa na sytuację procesową stron postępowania, lecz tylko w przypadkach, w których do zbycia rzeczy lub praw objętych sporem doszło już po doręczeniu pozwu. Jednak jak już wskazano wyżej, art. 192 pkt 3 k.p.c. dotyczy postępowań, w których legitymacja bierna jest pochodną pewnego uprawnienia lub obowiązku, o który toczy się spór, a więc w których przejście tej legitymacji na inny podmiot następuje wraz z przejściem tego uprawnienia lub obowiązku. Proces pauliański nie należy jednak do kręgu tych postępowań. Podmioty biernie legitymowane są dokładnie określone w art. 531 k.c., a ich legitymacja nie jest w prostej drodze pochodną korzyści majątkowej, która wyszła z majątku dłużnika.

Również ewentualna legitymacja bierna „osoby czwartej” nie jest pochodną praw do korzyści majątkowej, która wyszła z majątku dłużnika, lecz samodzielnym, odrębnym przymiotem „osoby czwartej” przyznanym jej w art. 531 § 2 k.c., wynikającym co prawda z faktu uzyskania przez „osobę czwartą” korzyści majątkowej wskutek czynności prawnej osoby trzeciej, lecz zależnym dodatkowo od tego, czy „osoba czwarta” wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną, bądź też od tego, czy przysporzenie było nieodpłatne. Również wyzbycie się owej korzyści przez „osobę czwartą” nie spowoduje utraty przez nią legitymacji biernej w procesie opartym na art. 531 § 2 k.c., bowiem niezależnie od późniejszych wydarzeń faktem pozostanie, że „osoba czwarta” uzyskała, w warunkach opisanych w art. 531 § 2 k.c., korzyść majątkową wskutek czynności prawnej osoby trzeciej lub wskutek czynności prawnej z osobą trzecią.

³⁷ Tak m.in. M. Pyziak-Szafnicka: *Ochrona...*, *op. cit.*, s. 166; E. Gniewek: *Dochodzenie...*, *op. cit.*, s. 48–49; W. Popiołek (w.): *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 222; P. Machnikowski (w.): *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 974.

Proces pauliański nie jest więc postępowaniem, w którym art. 192 pkt 3 k.p.c. mógłby określać skutki wyzbycia się przez pozwaną osobę trzecią „rzeczy lub prawa objętych sporem”, nawet gdyby zastosować bardzo szeroką wykładnię tego ostatniego sformułowania i przyjąć za Sądem Najwyższym, że obejmuje ono „przejsięcie obowiązków, a także sytuacji prawnych, będących biernym odpowiednikiem praw podmiotowych kształtujących”³⁸. Zbycie przez osobę trzecią korzyści majątkowej, która wyszła z majątku dłużnika wskutek jego czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela, nie powoduje bowiem przejścia na nabywcę („osobę czwartą”) „sytuacji prawnej będącej biernym odpowiednikiem” prawa wierzyciela do żądania uznania czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną w stosunku do niego, lecz skutkuje powstaniem po stronie wierzyciela dodatkowego uprawnienia do żądania uznania za bezskuteczną również czynności prawnej osoby trzeciej. Zbycie przez pozwanego w toku procesu pauliańskiego korzyści majątkowej, której wyzbył się dłużnik, nie ma zatem wpływu na dalszy tok postępowania, jednak wynika to z art. 531 k.c., nie zaś z art. 192 pkt 3 k.p.c.³⁹

Przyznanie legitymacji biernej także „osobie czwartej” oznacza, że to wierzycielowi został pozostawiony wybór co do tego, przeciwko komu chce on skierować powództwo, jeśli osoba trzecia wyzbyła się na rzecz „osoby czwartej” korzyści majątkowej uzyskanej kosztem dłużnika. Wytoczenie powództwa przeciwko osobie trzeciej z pewnością będzie rozwiązaniem mniej korzystnym dla wierzyciela, ponieważ jeśli osoba trzecia wyzbyła się już korzyści uzyskanej kosztem dłużnika, wyrok przeciwko tej osobie nie pozwoli osiągnąć wierzycielowi oczekiwanego celu, a więc nie umożliwi skierowania egzekucji do owej korzyści majątkowej na podstawie art. 532 k.c. i będzie tylko „dobrym początkiem” dla wytoczenia powództwa pauliańskiego przeciwko „osobie czwartej” na podstawie art. 531 § 2 k.c. W rezultacie wierzyciel będzie musiał prowadzić dwa procesy — najpierw przeciwko osobie trzeciej, a jeśli ten proces wygra — wówczas przeciwko „osobie czwartej”. W art. 531 § 2 k.c. umożliwiono więc wierzycielowi niejako „drogę na skróty”, polegającą na tym, że może on przeprowadzić jedno postępowanie, skierowane od razu przeciwko „osobie czwartej”, bez konieczności pozywania również osoby trzeciej.

Może jednak powstać wątpliwość, czy w przypadku pozwania jedynie „osoby czwartej” (art. 531 § 2 k.c.), ubezskutecznieniu w stosunku do wierzyciela podlega czynność prawna dłużnika z osobą trzecią, czynność prawna osoby trzeciej z „osobą czwartą”, czy też obie te czynności. Ze sposobu sformułowania art. 532 § 2 k.c. należy wnioskować, że wytoczenie powództwa pauliańskiego „bezpośrednio” prze-

³⁸ Tak SN w przywołanym już wyroku z dnia 4 października 2007 r., V CSK 248/07, OSNC–ZD 2008, nr 2, poz. 45.

³⁹ Nieco inaczej E. Gniewek: *Zabezpieczenie...*, *op. cit.*, s. 114, który nie wyklucza wyraźnie stosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. do procesu pauliańskiego, lecz z wypowiedzi tego autora można wyprowadzić wniosek, że w procesie tym omawiana regulacja *de facto* nie ma znaczenia.

ciwko „osobie czwartej” oznacza, iż osoba trzecia nie jest stroną takiego postępowania. Za bezskuteczną w tym postępowaniu nie może zatem zostać uznana czynność prawna zdziałana przez osobę trzecią z dłużnikiem, ponieważ oznaczałoby to orzeczenie o bezskuteczności czynności prawnej w procesie toczącym się bez udziału tego podmiotu, w stosunku do którego czynność ta miałyby być bezskuteczna, a do tego przepisy kodeksu cywilnego i procedury cywilnej nie dają podstawy. Ubezskutecznieniu w procesie opartym na art. 531 § 2 k.c. podlegać może zatem tylko czynność prawna osoby trzeciej z „osobą czwartą”⁴⁰. Dzięki regulacji art. 531 § 2 k.c. wierzyciel może zatem uzyskać wyrok orzekający o bezskuteczności w stosunku do niego czynności prawnej osoby trzeciej z „osobą czwartą”, mimo że pozostanie w mocy, i będzie skuteczna (również w stosunku do wierzyciela–powoda) czynność prawna dokonana przez dłużnika z osobą trzecią. Należy jednak podkreślić, że w procesie skierowanym tylko przeciwko „osobie czwartej” sąd będzie badał w pierwszej kolejności, czy spełnione są przesłanki ubezskutecznienia pierwszej czynności prawnej, dokonanej bezpośrednio przez dłużnika, a dopiero po ustaleniu, że są one spełnione, przejdzie do oceny przesłanek, od których spełnienia zależy dopuszczalność orzeczenia o bezskuteczności czynności prawnej osoby trzeciej z „osobą czwartą” (art. 532 § 2 k.c.). W uzasadnieniu wyroku uwzględniającego powództwo zostanie więc zawarta ocena, że czynność prawna dłużnika została dokonana z pokrzywdzeniem wierzyciela, jednak sentencja wyroku będzie dotyczyła tylko czynności prawnej osoby trzeciej z „osobą czwartą”⁴¹.

To dość oryginalne rozwiązanie podyktowane było z pewnością chęcią uproszczenia mechanizmu dochodzenia roszczeń za pomocą skargi pauliańskiej. Nie będzie jednak błędem skierowanie powództwa pauliańskiego jednocześnie przeciwko osobie trzeciej i „osobie czwartej”, domagając się, aby sąd orzekł w punkcie pierwszym wyroku o bezskuteczności czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z osobą trzecią, a w punkcie drugim — czynności prawnej osoby trzeciej z „osobą czwartą”⁴². Sąd przystąpi jednak wówczas do rozpoznawania drugiego żądania dopiero wtedy, gdy pierwsze uzna za uzasadnione⁴³. Bezzasadność pierwszego żą-

⁴⁰ Tak też E. Gniewek: *Dochodzenie...*, *op. cit.*, s. 49–53.

⁴¹ „Osoba czwarta” będzie mogła w toku takiego procesu przypozwać osobę trzecią (por. art. 84–85 k.p.c.), a jeśli tego nie zrobi — osoba trzecia będzie mogła również zgłosić interwencję uboczną niezależnie od przypozwania (art. 76 k.p.c., ze skutkami określonymi w art. 82 k.p.c.); dopuszczalna wydaje się także interwencja uboczna samego dłużnika; nie jest natomiast możliwe dopozwanie osoby trzeciej w toku procesu przeciwko „osobie czwartej” (o przeszkodach — por. niżej, pkt V). Granice przedmiotowe powagi rzeczy osądzonej wyroku zapadłego przeciwko „osobie czwartej” nie będą obejmowały czynności prawnej osoby trzeciej, jak również granice podmiotowe powagi rzeczy osądzonej tego wyroku nie będą obejmowały samej osoby trzeciej, a zatem wyrok zapadły przeciwko „osobie czwartej” nie będzie miał powagi rzeczy osądzonej w stosunkach między „osobą czwartą” a osobą trzecią (por. art. 366 k.p.c.).

⁴² Takie procedowanie E. Gniewek określa jako „przesadne”, gdyż jego zdaniem orzekanie o bezskuteczności pierwszej czynności prawnej jest w omawianych przypadkach zbędne, właśnie z uwagi na regulację art. 531 § 2 k.c. (E. Gniewek: *Dochodzenie...*, *op. cit.*, s. 52).

⁴³ Warto zauważyć, że gdyby wyzbycie się korzyści majątkowej w toku procesu pauliańskiego miało podlegać ocenie w świetle przepisu art. 192 pkt 3 k.p.c., to prawomocność wyroku zapadłego przeciwko osobie trzeciej

dania będzie oznaczała automatycznie także bezzasadność drugiego. Co więcej, z punktu widzenia wierzyciela skierowanie powództwa zarówno przeciwko osobie trzeciej, jak i przeciwko „osobie czwartej” może być rozwiązaniem bardziej korzystnym, biorąc pod uwagę zakres prawomocności materialnej wyroku (por. art. 366 k.c.). Często będzie to także rozwiązanie bardziej „bezpieczne”, choćby na wypadek, gdyby następnie okazało się, że czynność prawna osoby trzeciej z „osobą czwartą” była od początku nieważna, najczęściej z powodu pozorności oświadczenia woli, wobec czego orzekanie o jej bezskuteczności było niedopuszczalne. Wyrok orzekający tylko o bezskuteczności czynności prawnej osoby trzeciej z „osobą czwartą” nie wywoła w takiej sytuacji żadnych skutków prawnych, a wierzyciel będzie musiał wówczas i tak wszczynać nowy proces o uznanie za bezskuteczną wcześniejszej czynności prawnej dłużnika z osobą trzecią. Gdyby zaś wierzyciel w takiej sytuacji dysponował wyrokiem orzekającym o bezskuteczności w stosunku do niego czynności prawnej dłużnika, mógłby od razu — wobec nieważności czynności prawnej osoby trzeciej — skierować egzekucję do przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności prawnej dłużnika wyszły z jego majątku albo do niego nie weszły.

V. ANALOGICZNE STOSOWANIE ART. 192 PKT 3 K.P.C. W PROCESIE ZE SKARGI PAULIAŃSKIEJ

Wobec braku zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. do procesu ze skargi pauliańskiej, osoba trzecia zachowuje legitymację bierną także wtedy, gdy jeszcze przed doręczeniem jej pozwu wyzbyła się korzyści uzyskanej od dłużnika na rzecz „osoby czwartej”. Dla wierzyciela najczęściej nie będzie to jednak miało dużego znaczenia, a wyrok uwzględniający powództwo przeciwko takiej osobie trzeciej będzie miał dla niego charakter tylko moralnego zwycięstwa i nie będzie się przekładał na realną możliwość uzyskania zaspokojenia wierzytelności, której ochronie służyć miało wytoczenie powództwa pauliańskiego. Nie wydaje się także dopuszczalne dopozwanie „osoby czwartej” w trybie art. 194 § 3 k.p.c. w sytuacji, w której po wniesieniu pozwu okaże się, że osoba trzecia wyzbyła się korzyści majątkowej uzyskanej od dłużnika, a zatem wierzyciel uzyskał uprawnienie do wytoczenia powództwa pauliańskiego bezpośrednio przeciwko „osobie czwartej” (art. 531 § 2 k.c.). Zgodnie bowiem z art. 194 § 3 k.p.c., jeżeli okaże się, że powództwo o to samo roszczenie może być wytoczone przeciwko innym jeszcze osobom, które nie występują w sprawie w charakterze pozwanych, sąd na wniosek powoda może wezwać

rozcigałaby się także na „osobę czwartą”, i wytoczenie osobnego powództwa przeciwko niej byłoby niedopuszczalne, podobnie jak niedopuszczalne byłoby wytoczenie osobnego powództwa przeciwko niej jeszcze w toku procesu wytoczonego osobie trzeciej (pозew podlegałby odrzuceniu w obu tych przypadkach na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.). To także potwierdza przyjętą wyżej tezę, że art. 192 pkt 3 k.p.c. nie odnosi się do legitymacji biernej w procesie pauliańskim.

te osoby do udziału w postępowaniu. Powództwo przeciwko „osobie czwartej”, która uzyskała korzyść majątkową wskutek czynności prawnej osoby trzeciej, nie jest jednak powództwem „o to samo roszczenie” co powództwo przeciwko osobie trzeciej, która uzyskała korzyść majątkową wskutek czynności prawnej dłużnika. W każdym z tych przypadków przedmiotem postępowania jest bowiem inna czynność prawna: w postępowaniu przeciwko „osobie czwartej”, która uzyskała korzyść majątkową wskutek czynności prawnej osoby trzeciej, ubezskuteczeniu podlega ta właśnie czynność prawna osoby trzeciej, zaś w postępowaniu przeciwko osobie trzeciej, która uzyskała korzyść majątkową wskutek czynności prawnej dłużnika, sąd orzeka o bezskuteczności czynności prawnej dłużnika⁴⁴. Jeśli zatem osoba trzecia wyzbędzie się korzyści majątkowej na rzecz „osoby czwartej”, wówczas przeciwko tej „osobie czwartej” wierzyciel musi wytoczyć osobne powództwo, niezależnie od tego, kiedy owo wyzbycie się korzyści majątkowej nastąpiło, a więc czy miało to miejsce jeszcze przed doręczeniem pozwu osobie trzeciej, czy też już po tej chwili. Ewentualnie, jeśli oba postępowania będą się toczyły w tym samym sądzie, możliwe jest ich połączenie w celu łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia (art. 219 k.p.c.), bądź też — zawieszenie postępowania przeciwko „osobie czwartej” (art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.) do czasu zakończenia postępowania przeciwko osobie trzeciej, jako że wynik postępowania przeciwko „osobie czwartej” w wielu przypadkach zależeć będzie od wyniku postępowania przeciwko osobie trzeciej⁴⁵. Również te środki nie zmieniają jednak faktu, że w przypadku dalszego zbycia korzyści majątkowej przez „osobę czwartą”, mimo że nie utraci ona w wyniku tego legitymacji biernej, wierzyciel będzie zmuszony do wytaczania kolejnego powództwa przeciwko „osobie piątej”, itd.

Warto więc rozważyć, czy stosowanie do procesu pauliańskiego art. 192 pkt 3 k.p.c. mogłoby stanowić rozwiązanie powyższych problemów, z tym zastrzeżeniem, że (wobec tego, co powiedziano wyżej) przepis ten mógłby być stosowany w procesie pauliańskim jedynie w drodze analogii. Z jednej strony mogłoby się wydawać, że stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. do procesu pauliańskiego jest zbędne, bowiem także obecnie zbycie przez pozwanego w toku procesu pauliańskiego korzyści majątkowej, której wyzbył się dłużnik, nie ma wpływu na dalszy bieg postępowania, co wynika już z art. 531 k.c., jak wyżej starano się uzasadnić⁴⁶. Z art. 192 pkt 3

⁴⁴ Podobnie SN w wyroku z dnia 27 stycznia 2006 r., III CSK 120/05, LexPolonica nr 1629849.

⁴⁵ Z pewnością potrzeba zawieszenia postępowania przeciwko „osobie czwartej” nie będzie zachodziła w każdym przypadku, bowiem jeśli czynność prawna osoby trzeciej, mająca podlegać ubezskuteczeniu w postępowaniu przeciwko „osobie czwartej” nie jest czynnością mogącą podlegać ubezskuteczeniu w drodze skargi pauliańskiej, wówczas powództwo zostanie oddalone niezależnie od tego, czy spełnione są przesłanki ubezskuteczenia czynności prawnej dłużnika w postępowaniu przeciwko osobie trzeciej. Podobnie przedstawiała się będzie sytuacja, jeśli powództwo przeciwko „osobie czwartej” zostało wytoczone już po upływie ustawowego terminu do jego wytoczenia.

⁴⁶ Należy też zauważyć, że możliwość analogicznego stosowania do procesu pauliańskiego art. 192 pkt 3 *in fine* k.p.c. nie byłaby pomocna dla pokrzywdzonych wierzycieli, ponieważ przepis ten przewiduje jedynie możliwość, nie zaś obowiązek, wejścia nabywcy do procesu na miejsce zbywcy, a zatem nie istnieją środki pozwalające

k.p.c. wyprowadza się jednak, że powaga rzeczy osądzonej wyroku zapadłego przy udziale zbywcy obejmuje granicami podmiotowymi także nabywcę, wobec czego klauzula wykonalności może być nadana na rzecz lub przeciwko niemu, mimo że wyrok nie został wydany w stosunku do niego⁴⁷. Zbycie korzyści majątkowej w toku procesu pauliańskiego ma wpływ nie na sam ten proces, lecz na skutki wyroku uwzględniającego powództwo, a więc na to, czy wierzyciel będzie mógł posłużyć się tym wyrokiem w sposób określony w art. 532 k.c., czy też nie. Ewentualne analogiczne stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. do procesu pauliańskiego musiałyby zatem polegać na tym, że wyrok zapadły w procesie pauliańskim toczącym się z udziałem osoby trzeciej musiałby być skuteczny także w stosunku do podmiotu, na który, wskutek czynności prawnej osoby trzeciej, przeszła korzyść majątkowa uzyskana uprzednio od dłużnika, i to również w przypadku, w którym nabywca („osoba czwarta”) nie brał udziału w tym procesie jako pozwany. Dzięki temu również „przeciwko” tej osobie można by prowadzić egzekucję, dysponując wyrokiem wydanym przeciwko osobie trzeciej. Kwestia skuteczności wyroków zapadłych w procesie pauliańskim w przypadkach, gdy w toku procesu pauliańskiego pozwana osoba trzecia zbyła sporną korzyść majątkową „osobie czwartej”, by „uciec” w ten sposób wierzycielowi, nie jest bowiem uregulowana, i jest to podstawowy mankament regulacji skargi pauliańskiej w prawie polskim, który często czyni tę instytucję całkowicie nieprzydatną w zmaganiach wierzycieli z nieuczciwymi dłużnikami. Mogłoby to stanowić podstawę do zastosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. do procesu pauliańskiego w drodze analogii.

Rozwiązanie powyższe należy jednak odrzucić, mimo jego niewątpliwych zalet. W praktyce prowadziłoby ono do konsekwencji sprzecznych z art. 531 § 2 k.c. Podstawą egzekucji prowadzonej przez wierzyciela w oparciu o art. 532 k.c. jest bowiem tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko dłużnikowi, który dokonał czynności prawnej z pokrzywdzeniem wierzyciela, oraz wyrok uwzględniający powództwo ze skargi pauliańskiej⁴⁸. Jeśli ów wyrok korzystałby z rozszerzonej prawomocności materialnej i jego skutki odnosiłyby się także do „osoby czwartej”, która nie brała udziału w procesie zakończonym pozytywnym dla wierzyciela wyrokiem, to egzekucja z przedmiotu wchodzącego w skład majątku „osoby czwartej” odbywałaby się również na podstawie tego samego wyroku, mimo że żaden sąd nie

przymusić nabywcę do wstąpienia do postępowania (tak m.in. M. Jędrzejewska, K. Weitz (w:) *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 581, a także J. Sobkowski: *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 40–41; ten ostatni autor przywołuje też trudne do zaakceptowania poglądy przeciwnie, zakładające, że zgodę nabywcy na wstąpienie do procesu się domniemywa, a zatem zgoda strony przeciwnej jest wystarczająca i decydująca).

⁴⁷ Zob. orzecznictwo i literaturę przywołane w przyp. 11. Por. też E. Gniewek: *Zabezpieczenie...*, *op. cit.*, s. 114. Autor ten wyraźnie wyklucza możliwość przyjęcia takiego skutku wyroku zapadłego w procesie pauliańskim, jednak nie uzasadnia bliżej tego stanowiska, w szczególności nie wyklucza stosowania art. 192 pkt 3 k.p.c. w procesie pauliańskim.

⁴⁸ A. Ohanowicz (w:) *System...*, *op. cit.*, t. III, cz. 1, s. 950; M. Pyziak–Szafnicka (w:) *System...*, *op. cit.*, t. 6, s. 1280; E. Gniewek: *Dochodzenie...*, *op. cit.*, s. 47; E. Gniewek: *Zabezpieczenie...*, *op. cit.*, s. 113; A. Janiak (w:) *Kodeks...*, *op. cit.*, t. III, s. 854–855; P. Machnikowski (w:) *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 975.

badalby, czy spełnione są przesłanki wymienione w art. 531 § 2 k.c., od których zależy dopuszczalność uznania tej czynności za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela. Tymczasem przepis ten poważnie ogranicza przypadki, w których wierzyciel może uzyskać wyrok orzekający o bezskuteczności w stosunku do niego czynności prawnej osoby trzeciej, na której podstawie „osoba czwarta” uzyskała korzyść majątkową, i w których może on prowadzić egzekucję z majątku „osoby czwartej”. Należy zatem przyjąć, że art. 192 pkt 3 k.p.c. nie może być stosowany w procesie pauliańskim również przez analogię. Jeśli wyrok zapadły w procesie pauliańskim toczącym się z udziałem tylko osoby trzeciej, bez jednoczesnego uczestnictwa „osoby czwartej”, miałby być skuteczny także wobec „osoby czwartej”, wymagałoby to wyraźnej regulacji ustawowej, która gwarantowałaby „osobie czwartej” zbadanie w postępowaniu sądowym, czy są spełnione przesłanki uznania za bezskuteczną czynności prawnej, wskutek której „osoba czwarta” uzyskała korzyść majątkową.

VI. PODSUMOWANIE

Podsumowując, proces pauliański nie jest postępowaniem, w którym art. 192 pkt 3 k.p.c. mógłby określać wpływ wyzbycia się przez pozwanego korzyści majątkowej na bieg tego postępowania i skutki wyroku dla nabywcy owej korzyści. Brak wpływu zbycia tej korzyści na proces pauliański wynika już z art. 531 k.c. Przedmiotem procesu pauliańskiego jest bowiem czynność prawna dłużnika dokonana w szczególnych określonych ustawowo okolicznościach, i to o niej orzeka sąd konstytucyjnym wyrokiem. Jeśli pozwana osoba trzecia wyzbędzie się korzyści uzyskanej kosztem dłużnika, nadal możliwe jest wytoczenie przeciwko niej powództwa pauliańskiego. W przypadku powództwa o ukształtowanie jego dopuszczalność nie jest bowiem zależna od tego, czy powód ma interes prawny w uzyskaniu wyroku przeciwko pozwanemu. Uzyskanie wyroku uwzględniającego powództwo przeciwko osobie trzeciej może posłużyć następnie wierzycielowi w postępowaniu przeciwko „osobie czwartej”, może również posłużyć w postępowaniu przeciwko osobie trzeciej o naprawienie szkody wyrządzonej wierzycielowi wskutek wyzbycia się korzyści uzyskanej kosztem dłużnika.

Może się pojawić wątpliwość, czy z punktu widzenia pokrzywdzonego wierzyciela wytaczanie powództwa przeciwko osobie trzeciej w sytuacji, w której już wyzbyła się ona korzyści uzyskanej kosztem dłużnika, będzie w ogóle celowe, i czy bardziej korzystnym rozwiązaniem nie będzie wytoczenie przeciwko osobie trzeciej od razu powództwa o odszkodowanie. W takich sytuacjach zawsze jednak istnieje ryzyko, że jeśli wierzyciel w ustawowym terminie pięciu lat od dokonania czynności prawnej nie wytoczy powództwa pauliańskiego, a następnie czynność prawna osoby trzeciej okaże się nieważna, to powództwo odszkodowawcze może również

nie przynieść spodziewanych rezultatów, bowiem osoba trzecia będzie powoływała się na to, że owej korzyści majątkowej uzyskanej kosztem dłużnika nigdy się nie wyzbyła. Wierzyciel będzie miał poważne trudności w udowodnieniu, że doznał szkody w wyniku działania owej osoby trzeciej⁴⁹.

Z tych względów dla wierzyciela najbezpieczniejszym rozwiązaniem będzie wytoczenie powództwa pauliańskiego przeciwko osobie trzeciej w ustawowym terminie, bez względu na dalsze wydarzenia, a więc bez względu na to, czy osoba trzecia następnie zbędzie uzyskaną korzyść „osobie czwartej”, czy też utraci ją w inny sposób. Dodatkowo wierzyciel powinien (jeszcze przed wniesieniem pozwu lub w samym pozwie) wystąpić z wnioskiem o zabezpieczenie roszczenia pauliańskiego przez ustanowienie zakazu zbywania i obciążania przez osobę trzecią tych przedmiotów, z których mógłby następnie prowadzić egzekucję w razie uwzględnienia powództwa pauliańskiego (art. 532 k.c.)⁵⁰. Jeśli osoba trzecia skutecznie zbędzie korzyść majątkową uzyskaną kosztem dłużnika, możliwe będzie wystąpienie w toczącym się postępowaniu z dodatkowym ewentualnym żądaniem zasądzenia odszkodowania od tej osoby⁵¹; możliwe też będzie wytoczenie odrębnego procesu „osobie czwartej”, z wnioskiem o zawieszenie postępowania do czasu zakończenia procesu pauliańskiego przeciwko osobie trzeciej i z wnioskiem o zabezpieczenie roszczenia pauliańskiego przez ustanowienie zakazu zbywania i obciążania przez „osobę czwartą” tych przedmiotów, z których wierzyciel mógłby następnie prowadzić egzekucję w razie uwzględnienia powództwa pauliańskiego. Zaniechanie wytoczenia powództwa przeciwko osobie trzeciej jest dla wierzyciela ryzykowne, również w przypadku, gdy osoba ta już wyzbyła się korzyści uzyskanej kosztem dłużnika.

⁴⁹ Będzie musiał bowiem wykazać, że gdyby nie zachowanie osoby trzeciej polegające na dokonaniu nieważnej czynności prawnej (stworzeniu pozoru wyzbycia się korzyści majątkowej), to wierzyciel wytoczyłby przeciwko tej osobie trzeciej w ustawowym terminie powództwo pauliańskie, powództwo to zostałoby uwzględnione, a wierzyciel mógłby — dzięki regulacji art. 532 k.c. — uzyskać zaspokojenie swojej wierzytelności.

⁵⁰ Więcej na temat zabezpieczania roszczeń pauliańskich zob. E. Gniewek: *Zabezpieczenie...*, *op. cit.*, s. 111 i n.

⁵¹ Jeśli taka kumulacja roszczeń będzie dopuszczalna w świetle art. 193 k.p.c., a jeśli nie — zob. art. 479⁴ § 2 zd. 2 k.p.c. — pozostanie wytoczenie odrębnego powództwa odszkodowawczego z wnioskiem o zawieszenie postępowania do czasu zakończenia procesu pauliańskiego.

JULITA ZAWADZKA

ENTITLEMENT TO PARTICIPATE AS DEFENDANT
IN THE *EX ACTIONE PAULIANA* PROCEEDINGS
(REMARKS ON THE MARGIN OF THE RESOLUTION
OF THE SUPREME COURT FROM 24 FEBRUARY 2011,
CASE DOCKET III CZP 132/10)

S u m m a r y

The author discusses the problem of procedural consequences of the transfer of benefit acquired by defendant in result of the debtor's fraudulent legal act when such a transfer takes place during the *ex actione Pauliana* proceedings initiated by the creditor. The paper tries to answer the question of applicability of Article 192 § 3 of Code of Civil Procedure in order to determine the persons entitled to participate as defendant in such cases. For this purpose, the author analyzes the subject of the *ex actione Pauliana* proceedings and the scope of application of Article 192 § 3 of Code of Civil Procedure, as well as the relation between Article 531 § 1 and Article 531 § 2 of Civil Code.